

Vesa Talvitie

Sherry Turklen matka lacanilaisesta Ranskasta piilaaksoon

Sherry Turklen ensimmäinen tutkimusprojekti oli varsinainen hasardi – New Yorkissa syntyneen alle kolmekymppisen analyysi Ranskan psykoanalyttisesta liikkeestä. *Psychoanalytic politics: Jacques Lacan and Freud's French revolution* ilmestyi vuonna 1978. Hankin teoksen itselleni joululahjaksi viitisentoista vuotta myöhemmin, ja muistan sen jättäneen hämmentyneen vaikutelman – halusin tutustua ranskalaiseen psykoanalyysiin, mutta Turkle ei tuntunut pääsevän koko teoksen aikana kiinni itse asiaan.

Olisin päässyt paremmin kiinni Turklen asiaan ellen olisi pitänyt esipuheita ja johdantoja tarpeettomina jaaritteluina. Esipuheessa nimittäin kerrotaan, että teos ei ole historia ranskalaisesta psykoanalyysistä. Sen sijaan kiinnostuksen kohteena on, miten psykoanalyysin koukeroinen paikallisversio tuli varsin lyhyessä ajassa osaksi tavallisen ranskalaisen ajattelua – kuinka peilivaiheet ja symboliset järjestelmät tulivat työpaikkojen lounaskeskusteluaiheeksi.

Esipuheet skippaava voi pitää Turklen tutkijapersoonaa kevytmielisenä aiheesta toiseen hyppeijänä, sillä seuraavassa tutkimusprojektissaan hän tarkasteli ihmisen ja tietokoneen vuorovaikutusta. Ilmassa oli jälleen uhkayrityksen henkeä: hankkiutuessaan legendaariseen, muun muassa kognitiotieteen kehtona tunnettuun Massachusetts Institute of Technology:yn (MIT) Turkle ei ollut koskaan koskenut tietokoneeseen.

Tämä tutkimusprojekti tuotti vuonna 1984 ilmestyneen *The second self: Computers and the human spirit*. Teoksesta muodostui kehityspsykologian klassikko, josta ajallaan julkaistiin (nykyään verkostakin löytyvä) 20-vuotisjuhlapainos.

Turklen tutkimusote tekee ymmärrettäväksi hänen tutkimustensa uhkayritysluonteen. Turkle on psykologi ja psykoterapeutti, mutta tutkijana häntä luonnehtii etnografinen ja sosiologinen lähestymistapa. Hän ei tutki psykoanalyysia tai tietotekniikkaa, vaan näiden alojen ilmiöiden siirtymistä osaksi arkiajattelua, ihmisen psykologiaa.

* * *

Turkle oli todellinen edelläkävijä, sillä 1970- ja 1980-luvun taitteessa tietokoneet olivat vasta tulossa kaiken kansan kapineiksi. *Second selfiä* varten hän haastatteli satoja tietotekniikan ammattilaisia ja tietokoneita käyttäviä lapsia. Mutta miten hän löysi haastateltavaksi ja observoitavaksi 200 tietokoneiden kanssa puuhailevaa lasta? Vastaus liittyy MIT:ssä työskennelleeseen Seymour Papertiin, tekoälytutkimuksen legendaan ja Jean Piaget'n entiseen työtoveriin.

Turklen ja Papertin välillä kipinöi monellakin tavalla. Heidän tavatessaan jälkimmäinen kävi psykoanalyysissä, ja aikanaan Turkle ja Papert avioituivat. *Second self*:in suhteen olennaisin-

ta oli kuitenkin Papertin kehittämä Logo-ohjelmointikieli. Logon myötä lapset saattoivat ohjelmoida lattialla liikkuvan leikkikilpikonnan liikkeitä, ja Turkle observoida lapsen ja tietokoneen vuorovaikutusta.

Second self kuuluu samaan kehityspsykologian tutkimustraditioon Piaget'n ja Margaret Mahlerin tuotannon kanssa. Edeltäjiensä hengessä Turkle erottaakin lapsen tietokonesuhteessa kolme vaihetta (metaphysics, mastery, identity). Turkle sai inspiraation teoksensa nimeen yhdeltä haastateltavaltaan, 13-vuotiaalta Deborahilta.

Ohjelmoituaan tietokonetta Logolla Deborah totesi, "Nyt pieni pala minun mieltäni on pieni pala tietokoneen mieltä". Freudilaiset ja lacanalaiset "diskurssit" ovat vaikuttaneet aikuisten käsityksiin mielestä, mutta tietokoneet vaikuttavat jo lapsen mielen teoriaan. Tietokoneiden tultua osaksi arkielämää ihmismieli ei ole enää entisensä.

Deborahin lausahdus havainnollistaa Turklen mukaan sitä, kuinka tietokoneisiin liittyvät "objektit" ovat osin itsen ulkopuolella, osin osa itseä. Tämä ajatus oli sosiaalista mediaa edeltävänä aikana suorastaan profeettallinen: Someprofilimme ovat sikäli ulkopuolisia, kontrolloitavia objekteja, että voimme muokata niitä halujemme mukaan. Toisaalta ne ovat minuiden virtuaalisia laajentumia, joihin kohdistuvat tykkäämiset ja vihapuheet koskettavat meitä paikoin jopa voimakkaammin kuin korporeaaliin minäämme kohdistuva huomio.

Second self on neljännesvuosisata ilmesytymisensä jälkeen luettunakin hämmästyttävän antoisa johdatus tietokoneajan ihmisen (kehitys)psykologiaan. Turkle on jatkanut tematiikan tutkimista muun muassa teoksissa *Life on the screen: Identity in the age of the internet* (1995) ja *Alone together* (2011).

* * *

Kuvittelemme helposti, että psykologisessa ja muussa ihmistieteellisessä tutkimuksessa pätee jonkinlainen naiivi kumulatiivisuus: ihmisen psykologia pysyy samana, ja tiede muodostaa siitä yhä tarkempaa ja objektiivisempaa kuvaa. Niin ranskalaiset psykoanalyttikot kuin MIT:n

(joka muuten sijaitsee Piilaakson vastakkaisessa nurkassa Yhdysvaltoja) kognitiotieteilijät ajattelivat varmasti uuden viitekehityksensä kertovan jotain ainutlaatuisista, sivuuttamatonta ja lopullista ihmismielestä.

Mieli on kuitenkin tutkimukselle Ian Hackin sanoin "liikkuva maali": se käsitteellistään eri aikoina eri tavalla, ja psykologinen tutkimus muuttaa arkikieleen valuessaan mieliämme. Se, miellämmekö itsemme ruumiinrakenteen merkityksen myötä kehittyväksi hydrauliseksi koneeksi (Freudin metapsykologia), semioottiseksi systeemiksi (lacanilainen psykoanalyysi) vai tietokoneeksi, on osa psykologiaamme.

Tieteelliset kiistat tapaavat olla tosikkomaisia taistoja, ja kiistely onkin keskeinen osa tieteellistä tiedonmuodostusta. Niiden myötä onnistutaan toivottavasti kehittämään elämäämme kohti hiilineutraaliutta ja globaalia oikeudenmukaisuutta. Turklen aatehistoriallisen ja tieteensosiologisen näkökulman sisäistäminen edellyttää kuitenkin etäisyydenottoa totuusturnajaisiin. Vaikeinta on ottaa etäisyyttä oman aikansa tutkimussuuntauksiin.

Aivotutkimus on ajassamme kuin lacanilaisuus 1970-luvun Ranskassa tai kognitiotiede vuosisadan lopun käyttäytymistieteissä. Sen ryanssit eivät avaudu ulkopuoliselle yhtään helpommin kuin objekti pikku a tai universaali Turingin kone, joten se valuu arkiajatteluun vahvasti karrikoidussa asussa. Aivotutkimuksen yleistajuistamisessa ihminen näyttää jääneen aivojen jalkoihin. Julkisuudessa esitettyjen tietojen mukaan aivoihin – tuohon pääkopassa sijaitsevaan runsaan kilon painoiseen limaiseen elimeen – pitämän nimittäin suhtautua kuin omaan olioon.

Internethaku "aivot tarvitsevat" tuottaa 13 400 osumaa, ja vaihtelevalla asiantuntemuksella esitettyjen suositusten mukaan meidän olisi hyvä huolehtia ainakin aivojen levosta, unentarpeesta, palautumisesta ja virikkeistä. Aivot kuulemma myös rakastavat touhuamista ja värikästä ruokaa, käsityöt ja risusavotta kuttitelevat aivoja, ja hiljaisuus kasvattaa niitä. Kerrotaan myös, että aivot pitävät "mekaanista ja yksinkertaisista tehtävistä, joissa ei tarvitse ajatella liikaa".